עלים
עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

לעילוי נשמת
הבחור המיוחד נחום יצחק
בן ר' מרדכי ע"ה

להקדשת גליון לעילוי נשמת או לזכות:
publish@alehzayis.com
732.513.3466

שנה שביעית: גליון י | שבת קודש פרשת ויצא | י"א כסלו ה'תשפ"ז

עלה תורה

גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם

ע"פ ספר עקבי אבות על כיבוד אב ואם, מאת הרה"ג ר' עקיבא ברוך אטלאס שליט"א

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (כח, י).

איתא במס' מגילה (טז, ב) אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש, ע"ש, והיינו שאין הבן נענש אם עוסק בתורה ומשום כך אינו נמצא אצל אביו לכבדו. וכן פסק בשו"ע (יו"ד סימן רמ סעיף יג).

וכתב הפתחי תשובה (שם ס"ק ח) בשם ליקוטי פרי חדש: היינו דווקא אם צריך לילך חוץ לעיר (כמ"ש סעיף כה), אבל אם הוא בעיר צריך לשרת את האב ולחזור לתורתו, עכ"ל. פירוש, כדין כל מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים שמבטלין ת"ת בשבילה. וכ"כ עוד אחרונים.

וע"ע בשאילתות (תולדות שאילתא יט) דמשמע דדין זה מיירי או כשהבן צריך ללכת אצל רבו ללמוד או למקום תורה כדי שילמוד שמה בחבורה ולא בעצמו. וכן מבואר בתרומת הדשן (סימן מ). ונראה בגדר הדבר, שדין זה נאמר רק באופן שנוגע לכלל מעלת מדרגתו בידיעת התורה, שאם לא יגלה למקום תורה ללמוד בחבורה או אצל רב פלוני, הרי יחסר בכלל מדרגתו בתורה, ורק כלפי זה אמרו שת"ת עדיף מכיבוד אב ואם. ועל דרך זה היה נראה לדייק ממשמעות לשון הרמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת הל' ד) שאם ע"י שמפסיק מלימודו לצורך כבוד אביו, יגרם שלא יחזור אח"כ לתלמודו, אין היתר להפסיק מת"ת. והביאור הנ"ל, שאם ההפסק קבוע וכללי באופן שיגרע מכלל מעלתו בתורה ואין זה בכלל "יחזור לתלמודו", לא הותר לבטל מת"ת כדי לעשות המצוה. [ועפי"ז נראה שאם ההליכה חוץ לעיר כדי ללמוד אינה נוגעת לעיקר מדרגתו בתורה, ראוי להתייעץ בשאלת חכם, וכבר שמעתי מעשים שהורו אנשים גדולים שהבן ישאר בישיבה בעיר של הוריו].

ובשו"ת חת"ס (יו"ד ס' שמה) כתב שחייב הבן להתבטל קצת כדי לשמש את אביו, וציין ליו"ד ריש סי' רכג, שכתב המחבר שהמדיר עצמו מהנאת בנו כדי שלא יתבטל הבן מלימודו בשבילו, מותר הבן לעשות עבורו מלאכות קלות. ופירשו הנושאי כלים דמסתמא לא נתכוין האב להדיר אלא למלאכות גדולות שהם מבטלים הלימוד, ע"ש. ובקונטרס מבקשי תורה (קובץ כ סעיף כו-כז) הביא בשמו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שהורים הרוצים שבניהם יבקרום או יטלפנו או יכתבו להם ונהנים מזה צריך לעשות כן, ואפילו יש בזה ביטול תורה. אך הוסיף שאם ההורים מוחלים בגלל הביטול תורה של הבן אין צריך לכבדם, ואין לחשוש גם לעונש בידי שמים.

הג"ר בן ציון אבא שאול זצ"ל עם הג"ר עזרא עטיה זצ"ל

ובסעיף כט שם הביא בשם הגרי"ש זצ"ל שאב המבקש מבנו שישתתף בשמחה משפחתית באופן שיגרום לו ביטול תורה, אינו חייב לשמוע, דאין זה בגדר כבוד שהרי אינו משמשו בזה. וכעי"ז מצאתי מובא בספר מורא הורים וכיבודם בשם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל, שאם צוו לו הוריו דבר שאין נהנים ממנו א"צ לבטל מלימודו, עכ"ד.

עלה ספק

ספק דאורייתא היוצא מספק דרבנן

ע"פ ספר סולם יעקב על עניני המצוות והמסתעף, מאת הרה"ג ר' יעקב יהודה דאוויד שליט"א

האחרונים דנו בספק דאורייתא לחומרא, האם אפשר להקל לגבי ספק דרבנן המתגלגל ממנו [עיין שו"ת רע"א (ח"א סימן סד), צמח צדק הקדמון (סימן סט), קובץ הערות (סימן מב אות ז), ועוד]. ויש לעיין לאידך גיסא, בספק דרבנן דאזלינן לקולא, האם גם לגבי ספק דאורייתא היוצא ממנו אזלינן ג"כ לקולא.

וראיתי בשו"ת מהרש"ם אודות ס"ת שהוחזק בכשרות, ואח"כ נמצאו בו כמה טעויות ונשכח מקומן של הרבה מהן ומצאו רק מקצתן, דלפי דברי הנו"ב (קמא, אבן העזר סימן מו) בכה"ג אזלינן בתר חזקה עכ"פ לגבי דין דרבנן, וא"כ בקריאת התורה שהיא מדרבנן מלבד פרשת זכור ופרה, אוקמינה אחזקתיה, וכיון שכבר הוחזק להקל בדרבנן יש להקל גם בשל תורה בפרשת זכור ופרה.

והמהרש"ם הביא סמך לדבריו מדברי הפמ"ג (אורח חיים סימן שג משב"ז ס"ק ט) בדין פאה נכרית שנחלקו הפוסקים האם נחשב שיער שהוא ערוה לגבי ק"ש, ולמ"ד דאם קרא לפני שיער צריך לחזור ולקרוא מדרבנן, ממילא לפני פאה נכרית הו"ל ספק מדרבנן האם צריך לחזור ולקרוא ואזלינן לקולא. ואף לדעת התוס' (סוכה ג, א וברכות יא, א) דאם לא יצא מדרבנן גם מדאורייתא לא יצא, מ"מ הו"ל ספק דאורייתא שנתגלגל מספק דרבנן דגם בו אזלינן לקולא, 'דהואיל ועיקר הספק בדבריהם לקולא, הוא הדין אם יוצא ממנו ספק תורה, אפשר דלא גזרו אספיקן', עכת"ד הפמ"ג. ומזה הביא המהרש"ם סמך לדבריו דכיון דמקילינן לאוקמיה על חזקת כשרות לגבי דרבנן, תו מהני חזקה זו גם לדאורייתא.

ויש להעיר, דבשלמא בספק דרבנן שנתגלגל מדאורייתא כיון דכבר חייל בהך ספיקא להכריע בו לחומרא שוב א"א להקל לגבי דרבנן היוצא ממנו, אבל הכא נהי דבספק דרבנן הם אמרו והם אמרו ליזל בקולא בספיקו, אבל מעולם לא אמרו כן בדבר חמור של דאורייתא המתגלגל מהך ספיקא.

ואולי כיוון הפמ"ג ליישב למה שדקדק בלשונו שם 'אם יוצא ממנו ספק תורה, אפשר דלא גזרו אספיקן', והיינו כדעת הרמב"ם (פרק ט מהלכות טומאת מת) דבספק דאורייתא אזלינן לחומרא רק מדרבנן, א"כ אף דבעלמא גזרו להחמיר בספק דאורייתא, מ"מ בכה"ג לא גזרו להחמיר בספק דאורייתא הואיל ושורשו מספק דרבנן לקולא. אלא דעדיין יקשה לדעת הרשב"א (תורת הבית בית רביעי שער א דף יא, ב) דפליג על הרמב"ם וסבר דספק דאורייתא לחומרא הוא מדאורייתא, והדרא קושיא לדוכתה, וצ"ע.

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

ערב שבת		ליל שבת		יום השבת		מוצאי שבת	
מנחה גדולה (גר"א)	12:12	חצי שעה קודם שקיעה	4:06	סו"ז קר"ש מג"א (לפי ע"ב דקות שוות)	8:33/(8:39)	שקיעת החמה	4:36
ט' שעות (להתחלת סעודה)	2:09	**הדלקת נרות (18 דקות)**	4:18	סוף זמן קר"ש לדעת הגר"א והגר"ז	9:15	זמן כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)	5:20
מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)	2:34	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	4:36	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק)/וגר"א וגר"ז	9:36/10:04	ע"ב דקות	5:49
פלג המנחה (גר"א ולבוש)	3:35	זמן ג' כוכבים (לקר"ש)	5:16	חצות (סעודת שבת להב"ח)	11:42	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	6:01
פלג המנחה (מג"א כפי האופק)	4:00	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	5:42-6:42	מנחה גדולה	12:12	אכטיל (צ' דקות שוות)	6:07

קול עלה

הנהגות הגר"י קמנצקי זצ"ל

בענין מש"כ הרב מרדכי שיין שליט"א בספרו החדש "את גאון יעקב" (הובא בגליון חיי שרה), שמוח"ז מרן בעל אמת ליעקב זצ"ל לא נתן צדקה בשעה שעסק במצות שמחת חתן וכלה, ועורר על מנהגו הרב משה אונגר שליט"א. הנה הוא כדינא דגמרא שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, והיינו פרוטה דרב יוסף, שפטור מלמיתב ריפתא לעניא.

ועל פי שנים עדים יקום דבר, מצאתי עד שני הנאמן כבי תרי, והוא הג"ר יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א, שכתב בקובץ פסקים (עמ' קכו) וז"ל, מי שנתבקש לצדקה בשעה שהוליך את בנו או בתו לחופה וכן כשמכין לזה מעט קודם, בעיני ראיתי שהורה הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל דחשיב עוסק במצוה ואין צריך ליתן, עכ"ל. והטעם פשוט, כמפורש בגמרא כנ"ל.

בכבוד רב, *בניאל יהודה נוישטט*

הערת המערכת: בגליון פרשת תולדות נתכבדנו ע"י הרב משה אונגר שליט"א, שמסר את דברי ראש הישיבה הג"ר שלום קמנצקי שליט"א, שאצל זקנו הגרי"ק זצ"ל היו חשבונות על גבי חשבונות, וכמעט אי אפשר לדעת מה היתה כוונתו בכל חשבונו של מצוה.

ותנא דמסייע ליה מדברי ידידנו הרב מרדכי שיין שליט"א, שאמר שפעמים רבות היה הגרי"ק נותן טעם למעשיו, אף שבאמת היו לו עוד טעמים רבים. וכי אמרה, אהא אמרה. סופר לו בשם הגראי"ד וכטפוגל שליט"א, שראשי ישיבה א' ביקשו מהגרי"ק למסור שיעור בחומש בישיבתם פעם בשבוע. השיב להם הגרי"ק, שהואיל והוא מקבל משכורת מישיבה ב' ששימש בה לשעבר [ואכמ"ל], אם יוודע לבעלי הבתים שם שהוא מוסר שיעור בישיבה א', עלולים הם למצוא עילה להפסיק את המשכורת, ולכן אינו יכול לקבל את ההצעה.

ואמר הרב מרדכי, שאף שדאגה זו היתה אמיתית, מ"מ אי אפשר לדעת אם היא היתה עיקר טעם סירובו, כי לעולם היו להגרי"ק חשבונות רבים במעשיו, ולא תמיד גילה את כל טעמיו לאחרים. ופשוט שאין הכוונה שהגרי"ק אמר טעם שאינו אמיתי, אלא שלא גילה את כל טעמיו.

ובהקדמה לספרו "את גאון יעקב" כתב המחבר הרב מרדכי שיין שליט"א:

כמו כן יש לידע, שאף שרבינו [הגרי"ק] היה נותן טעם לאיזה ענין, היו עמו גם טעמים אחרים שלא אמר. ולפעמים לאדם אחד אמר איזה טעם, ולשני אמר טעם אחר.

בענין זה יש לציין, שלפעמים היה רבינו משיב בדרך מליצה או בדרך תוכחה וכדומה, לפי הענין העומד לפניו, ולא היתה כוונתו לגמרי מצד הדין. גם בספר זה יש תשובות מסגנון זה כפי שיבחין הקורא, אולם לא נמנעתי מלהביא הדברים כהווייתן.

גם לפעמים היה עונה לפי צורת השאלה ששאלוהו אף אם דעתו היתה אחרת. ודוגמא לכך, שפעם שאלוהו הנהלת תלמוד תורה, באיזה 'סידור' ראוי להשתמש כשמלמדים קריאת לשון הקודש לתינוקות של בית רבן. והשיב שישתמשו בסידור 'תיקון מאיר' כי הוא היותר מדוייק (משאר הסידורים שהיו באותה תקופה). אחר שקיבלו הוראה זו מרבינו, אמרתי לפני הנהלת התלמוד תורה דכששואלים לאדם גדול ראוי לשאול שאלה כללית ובלשון סתמא כפי האפשר, כגון לשאול "איך ראוי ללמד קריאה לתשב"ר", כי שמא דעתו אחרת והוא ענה לכם לפי 'שאלתכם'.

הם חזרו אל רבינו לשאול באופן סתמא הנ"ל, והשיב להם שוודאי ראוי להשתמש בחומש למטרה זו, "וואר האט געהערט אז מען זאל אויסלערנען קריאה פון א סידור?" [מי שמע כזאת ללמד קריאה מתוך סידור?!]. וביאר שמעלת לימוד קריאה מהחומש היא שהוא כקורא בתורה, ואף אם אינו מבין את הדברים הרי יש בידו מצות תלמוד תורה.

* * *

נישואין לשפחה מחוץ לדינא דמלכותא

באיחור קבלתי את הגליון לפרשת נח, ובנועם קראתי את מאמרו של הרב אברהם שמעון פריינד שליט"א בענין נישואין לשפחה בזמה"ז.

רציתי להוסיף על דבריו עצה שראיתי כתוב בשם חכ"א, וכדלהלן. דהנה באמצע הים, מחוץ למים הטריטוריאליים שבסמכות המדינות, כפשוטו לא חל בו שום דינא דמלכותא. שיעור זה אינו כ"כ ברור בחוק הבינלאומי, אבל הוא לפחות עשרים ושנים ק"מ מהחוף, ויכול להיות עד לשלש מאות ושבעים ק"מ. ואע"פ שיש למדינת הרישום של הספינה סמכות משפטית על מה שקורה בספינה (דהלא מי שרצח בספינה, ודאי שיביאוהו למשפט באותה מדינה), אם יורדים באמצע הים מספינה גדולה לספינה קטנה שאין לה שום רישום, נמצאים מחוץ לשליטת כל דינא דמלכותא.

בהוקרה רבה, *אפרים פישל בוויס, באלטימאר*

* * *

הג"ר אליהו דב וכטפוגל שליט"א אצל הג"ר שאול אלתר שליט"א

בית ארץ ואשה

הרב צבי פינקלשטיין שליט"א הביא (עלים חיי שרה) מהג"ר יוסף ענגיל זצ"ל על הפסוקים בפרשת שופטים (דברים כ, ה-ז) "מי האיש" וגו', שיש בהם ג' בחינות נוקבין, אשה ממש, כרם ובית. יש להוסיף על דבריו, דבגמ' (סוטה מד, א) אמרינן שמהך קרא לימדה תורה דרך ארץ, שקודם יבנה אדם בית ואח"כ יטע כרם ורק אח"כ ישא אשה, ומסמכינן להו גם אקרא דמשלי (כד, כז) עיי"ש. ולהמתבאר אין זה ענין קדימה בעלמא, אלא סדר איך האדם ראוי לבנות לעצמו בחינת האשה, שיתחיל בבית ושדה ורק אחר כך ישא אשה ממש.

בברכה, *נתנאל לוריא, מאנסי*

* * *

"ישיבה בחור פטור מכל המצוות", ובענין מספרי אותיות בתורה שבע"פ

א. ראיתי בגליון שעבר בשם הגר"א קוטלר זצ"ל שבימי הבחרות אף במצוה שא"א ליעשות ע"י אחרים ליכא דין להפסיק. הנה אף שלפו"ר הדברים נראים מחודשים מאד, מ"מ הנני לציין שכדברים האלו אמר מרן הגרי"ז הלוי זללה"ה, כפי שסיפר הגרי"ד טורצין שליט"א (נדפס בקונטרס על עניני פורים) שאביו הג"ר חיים אהרן הי' רגיל לומר מה שהורה לו הגרי"ז "דישיבה בחור פטור מכל המצוות", וביאר דהוא משום שכל ההיתר לדחות ת"ת מפני מצוות הוא משום שאחרי שיקיים מצותו יחזור לתלמודו, כמ"ש הרמב"ם ויחזור לתלמודו, אבל בחור בישיבה הפנוי מכל טרדות העולם, אם יפסיק הרי נפגם כל איכות לימודו, ומעולם לא יחזור לתלמודו, ומשו"ה אין לו היתר להפסיק משום קיום מצוה עכ"ד, והן הן הדברים.

וכן כתב הגר"ח גריינימן זצ"ל (מכתבי התעוררות ח"א פ"י), שכשהאדם בשנות עלייתו, וכל שעת לימוד קובעת גדלותו בעתיד, בזה אין שום מצוה דוחה לימודו, דכל עתידו בזה ובבא שקולה הרבה כנגד כל מצוה ע"כ. ומצאתי מקור נאמן לזה בתשו' מהר"ח אור זרוע (סי' קפג) שדן אם בחורים ההולכים ללמוד יכולים לברך על מצוות, משום שפטורים הם ואין יכולים לומר וציונו, וכתב דמ"מ לא גרעי מנשים שיכולות לברך אע"פ שפטורות, יעו"ש. ומבואר להדיא דגם ת"ת כזה יכול לפטור ממצות, וכל זה סייעתא למ"ש הג"ר חיים אהרן זצ"ל.

ב. ע"ד הנדון בגליון שלח ואילך אם גם בתורה שבע"פ יש משמעות למספר אותיות ומילים, הראני חכ"א מ"ש המשגיח רבי ירוחם ליוואוויץ זצ"ל בדעת תורה (בראשית עמ' 66) וז"ל, "אומרים כי הגאון זצ"ל הי' אומר כי גם בדברי חז"ל הקדושים יש ללמוד האותיות ומספרם", וכתב ר' ירוחם זצ"ל 'אין ספק כי הגר"א זצ"ל היה לומד גם בתורה שבע"פ כענין שאמרו בגמ' וא"ו דגחון שהוא חציין של אותיות של ס"ת, וכן היה הוא לומד את האות שהיה מחלק את התורה שבע"פ לחציין וכן החציין של תיבות', והדברים נפלאים. עוד הראוני מ"ש בשיחות לילי שבת להג"ר בונים שרייבר שליט"א (עמ' יג) ששור שנגח את הפרה הם שמותיו של הקב"ה, וארבעה אבות נזיקין הן שמותיו של הקב"ה, ע"ש, ודבריו קילורים לעינים.

ישראל ורך, ניו יורק

continued from page 4 person who throws a utensil from a rooftop onto pillows, with the intention to remove the pillows. Since removing the pillows is an *aveirah*, his present intent to remove them is not like a *ruach metzuyah*, for he may yet retract.

Therefore, Rav A.'s status as a *ruach metzuyah* depends on whether he was right to extinguish the Chanukah *licht* lit in the dorm. This depends on whether a *bachur* should preferably light in the dormitory or in the lunchroom (see *Alim*, Mikeitz–Chanukah 5785).

Disclaimer: Machon Aleh Zayis recommends that every bachur follow the instructions of his yeshivah. This article is for the sake of pilpul alone.

עלה שם

שמו של בעל המימרא מקושר למאמרו

הרב צבי פינקלשטיין, מכון עלה זית

חכם ששמו כאחד השבטים דורש במעלת השבט ההוא בפרשתינו נולדו שבטי ישראל ונקראו בשמות, ואחריהם נקראו שמותיהם של בני ישראל בכל דור ודור - ראובן, שמעון, לוי וכו'. וידוע מה שכתוב בספרים ששמו של האדם הוא שורש נשמתו (עיין פרי צדיק ח"ג ויקרא א בשם האריז"ל). והערה נפלאה ראיתי בספר שבטי ישראל (בפרק 'שמא גרים' עמוד 36) להרה"ג ר' פישל מייל שליט"א, שמצינו כמה פעמים בחז"ל שבעל מימרא ששמו כשם אחד מהשבטים דורש בשבח אותו שבט או בחשיבות תפקידו של השבט ההוא.

ויסוד לדבריו הביא ממה שכתב רבי צדוק הכהן (דובר צדק דף פד ע"ב) בטעם הדבר שמצינו בגמרא פעמים רבות "ואמרי לה ר' פלוני ואמרי לה ר' פלוני", כי חשוב לדעת מה שמו של בעל המימרא, כי "השם הוא רושם לשורש הנפש, ודוקא שורש נפש זה מיוחד למאמר זה".

והביא שם חמש דוגמאות לדבר זה, ואלו הן:

א] רבי יהודה. בסוטה (לו, ב - לז, א) נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה מי ירד תחילה לים סוף. לדעת רבי מאיר שבט בנימין קפץ וירד תחילה, אבל לדעת רבי יהודה, נחשון בן עמינדב שהיה משבט יהודה קפץ וירד תחילה, ולפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל שנאמר "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו" (תהלים קיד, ב). הרי שרבי יהודה דרש במעלתו של שבט יהודה. ועוד איתא במדרש (בראשית רבה פד, יז), ויאמר יהודה אל אחיו וגו', א"ר יהודה בר אילעאי, בשבח יהודה הכתוב מדבר. בג' מקומות דבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו מלך עליהם וכו', ע"כ.

ב] רבי לוי. "אמר רבי לוי, את מוצא דברים הרבה ברא הקב"ה בעולם ובירר לו אחד מהם וכו', ברא שבטים ובירר לו אחד מהם, זה שבט לוי" (במדבר רבה ג, ח). הרי שדרש רבי לוי במעלת שבט לוי.

ג] רב יהודה. ביומא (נג, ב) איתא בענין תפילת כהן גדול ביום הכיפורים, "רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה [שהכהן גדול היה אומר בתפילתו] לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה [שלא תיפסק הממשלה משבט יהודה]". הרי שהיה דורש בזכות שבט יהודה.

ד] רבי בנימין בר יפת. במגילה (טז, א) איתא, לכולם נתן לאיש חליפות שמלות, ולבנימן נתן חמש חליפות וכו', אמר רבי בנימין בר יפת, רמז רמז לו, שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות וכו', ע"כ. הרי שדרש במעלת שבט בנימין.

אמנם נראה שלגבי רבי יהודה [התנא] ורב יהודה [האמורא] שדבריהם מובאים תמידין כסדרן בכל הש"ס, אין כ"כ הכרח לומר שהמאמרים הנ"ל מקושרים לשמם. אלא שמכל מקום ניתן לדרוש כן והוא כפתור ופרח. אבל לגבי רבי בנימין בר יפת שמוזכר פעמים מועטות בש"ס, יש סברא לומר ששמו מקושר לדבריו. ודומה לזה מצינו בדברי המהר"ץ חיות המובאים בסמוך.

חכם שמוזכר פעמים מועטות בגמרא נקרא על שם מאמרו כתב המהר"ץ חיות (מבוא התלמוד פרק יז, והודפס בספר עין יעקב) וז"ל, "מצאתי דבר חדש, דהרבה חכמים אשר לא בא זכרם רק לפעמים מועטים בשני התלמודים בהלכה אחת או באגדה אחת, נקראו בכל עת רק על שם ההלכה". והביא כמה דוגמאות לזה, ואחר כך סיים, "ודע כי הוא ענין חדש לא התעורר בו שום אדם, וד' היה בעזרי למצוא מציאה זאת". והזכיר יסוד זה גם בהגהותיו לבבא מציעא (נג, א) ונזיר (יג, א). ומבואר בדבריו שש דוגמאות, ואלו הן:

א] רבי יצחק מגדלאה. בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כה, א) איתא, שלשה מטבעות זה על גב זה [חייב להכריז], אמר רבי יצחק מגדלאה והוא שעשויין כמגדלין.

ב] רבי זוהמאי. בברכות (נג, ב) איתא, תנו רבנן שמן מעכב את הברכה, דברי רבי זילאי, רבי זיואי אומר אינו מעכב. רבי אחא אומר שמן טוב מעכב. רבי זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה וכו', ע"כ. הרי שרבי "זוהמאי" אמר שכשם ש"מזוהם" פסול לעבודה וכו'. וראיתי בספר 'לחקר שמות וכינויים בתלמוד' להג"ר ראובן מרגליות זצ"ל, שהוסיף שגם השם "רבי זילאי" הוא על שם שהצריך "ליזיל" השמן על הידים, ו"רבי זיואי" לשון זיו, על שם שהשמן מבהיק את העור.

ג] שלמן. בברכות (לט, ב) פליגי רב הונא ורבי יוחנן במי שהביאו לפניו פתיתין ושלמין, על איזה מהן יברך. ואמרינן בגמרא, תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק, מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך. אמר ליה מה שמך, אמר ליה שלמן. אמר ליה שלום אתה ושלמה משנתך, ששמת שלום בין התלמידים. [דוגמא זו הובאה בהגהות מהר"ץ חיות לנזיר (יג, א).]

ד] בן רחומי. בנזיר (יג, א) איתא, בעא מיניה בן רחומי מאביי וכו', אמר הריני נזיר לכשיהא לי בן, ושמע חבירו ואמר ואני, מהו, אנפשיה קאמר [פירש"י, ומשמע כי קאמר ואני נזיר כשיהא לי בן], או דילמא ה"ק **רחימנא** לך כוותיך [פירש"י, או דילמא אדיבורא דחבריה קאי, ומשמע כאילו אמר ואני רחימנא ליה לאותו בן כוותיך ואהא נזיר לכשיהא לך בן], ע"כ.

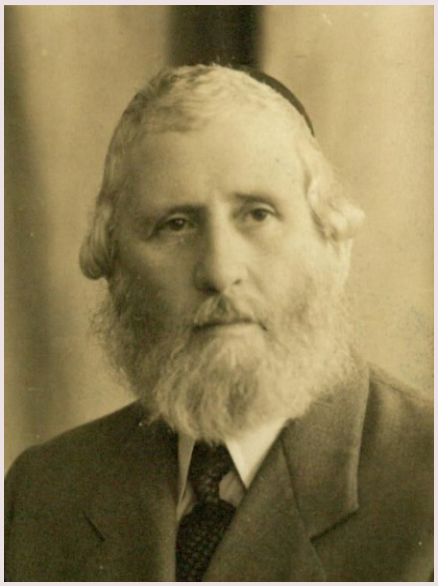

הג"ר ראובן מרגליות זצ"ל

ה] ר' שמלאי דבירא. בירושלמי (מגילה פרק א סוף הלכה יא) איתא בענין אליהו הנביא שהקריב בשעת איסור הבמות, א"ר שמלאי דבירא א"ל "ובדברך עשיתי" (מלכים א יח, לו) - ובדיבורך עשיתי [על פי הדיבור עשיתי], ע"כ. אמנם נחלקו המפרשים אם המילה "דבירא" הוא שמו של ר' שמלאי (כ"כ קרבן העדה) או חלק מהמאמר שלו, והכי קאמר "דיבורא אמר ליה" - מפי הדבור נאמר לו לעשות (כ"כ פני משה). והמהר"ץ חיות אזיל כפירוש קמא.

ו] ר' אבא מרומניא. במדרש (במדבר רבה כב, ח) איתא, זה שאמר הכתוב (תהלים עה, ז-ח) "כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים", מהו "כי לא ממוצא וממערב", לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אפי' פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר. מהו "ולא ממדבר הרים", אמר **רבי אבא מרומניא** כל הרים שבמקרא הרים הם חוץ מזה, שהוא **רוממות**, שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו, ע"כ. [דוגמא זאת הובאה בהגהות מהר"ץ חיות לבבא מציעא נג, א.]

ויש להוסיף על דברי המהר"ץ חיות עוד דוגמא:

ז] איו. בעירובין (לו, ב) תנן, מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו נכרים מן המזרח, עירובי למערב, מן המערב, עירובי למזרח. אם באו לכאן ולכאן, למקום שארצה אלך וכו'. אם בא חכם מן המזרח, עירובי למזרח, מן המערב, עירובי למערב, בא לכאן ולכאן, למקום שארצה אלך וכו', ע"כ. ואיתא בגמרא, אמר רב ליתא למתניתין מדתני **איו**. דתני **איו**, רבי יהודה אומר אין אדם מתנה על שני דברים כאחד, אלא אם בא חכם למזרח עירובו למזרח, ואם בא חכם למערב עירובו למערב. אבל לכאן ולכאן לא. מאי שנא לכאן ולכאן דלא, דאין ברירה, למזרח למערב נמי אין ברירה. אמר רבי יוחנן וכבר בא חכם, ע"כ. וראיתי בספר 'לחקר שמות וכינויים בתלמוד' להג"ר ראובן מרגליות זצ"ל שכתב שמשום הכי נקרא "איו" משום שאמר אין ברירה וצריכים לברר איה מקומו של החכם. ואולי י"ל דומה לזה, משום דס"ל דצריך להיות מבורר איה מקום שביתתו.

ודע שיש חילוק בין יסודו של המהר"ץ חיות ודברי ספר שבטי ישראל הנ"ל. כי המהר"ץ חיות מיירי בשמות מוזרים שמוזכרים רק פעם אחת או שתים בכל הש"ס, אשר הסברא נותנת שהם רק כינויים בעלמא על שם המאמר. מה שאין כן דברי השבטי ישראל המיוסדים על דברי רבי צדוק הכהן מיירי בשמות אמיתיים, אלא שיש קשר נפשי בין השם ובין המאמר. אך הצד השוה שבהן ששמות החכמים המופיעים בגמרא שייכים לדבריהם.

עלה רוח

Blown Out

Rav Shimon Szimonowitz, Machon Aleh Zayis

A rosh yeshivah (Rav A.) announced that if any bachur would light Chanukah licht in the dormitory, he would immediately come and extinguish it. Since his coming is akin to a ruach metzuyah, a common wind, the bachur would not be yotzei the mitzvah. When his fellow rosh yeshivah (Rav E.) was told of the threat, he commented that a person cannot be considered a ruach metzuyah.

Passive Aggression The Torah (*Devarim* 22:26) juxtaposes murder and adultery with a *naarah hame'orasah*. This teaches that just as one must let himself be killed rather than commit murder (*yehareg v'al ya'avor*), the same applies to *giluy arayos* with a *naarah hame'orasah* (*Pesachim* 25b).

L-R: Rav Moshe Soloveitchik, Rav Yitzchok Scheiner, Rav Betzalel Rakow *zt"l*

Tosafos (ibid., s.v. *af*) explains that only the man, who takes an active role in the *aveirah* with the *naarah hame'orasah*, is obligated to give up his life, as opposed to the woman, whose role is passive. Likewise, one must give up his life rather than actively kill another person, but if he is coerced to remain passive while being thrust onto a baby and thereby snuffing out its life, for instance, he is not obligated to give up his life.

Rav Chaim Brisker (*Chiddushei Rabbeinu Chaim Halevi al haRambam, Hilchos Yesodei HaTorah* 5:1) questions *Tosafos*' premise that being thrust upon a baby is a passive act of murder. Rav Chaim maintains that it cannot be considered *retzichah* at all. The murderer is the one who pushes him onto the baby. The person being thrown is merely a stick or a stone in the hand of the *rotzei'ach*.

The Chazon Ish, in his personal copy of *Chiddushei Rabbeinu Chaim Halevi al haRambam*, wrote comments in the margins, as he did with many *seforim*. Posthumously, his glosses on *Chiddushei Rabbeinu Chaim Halevi* were published and were subsequently included in some editions of *Chiddushei Rabbeinu Chaim Halevi*, and came to be known as "*Gilyonos Chazon Ish*." In one of these glosses the Chazon Ish disagrees with Rav Chaim Brisker's characterization of the case of the man being thrust upon the baby.

He argues that if a person leaves a stone somewhere where a *ruach metzuyah* can blow it onto a person, killing him, he is deemed a murderer (under the category of *esh*, and *esh* is *mishum chitzav*, akin to shooting arrows). Similarly, if a person climbs onto a rooftop so that a common wind would topple him onto a baby and cause him to kill it, he is deemed a murderer. The person allowing himself to be thrust onto a baby is like the person on the roof; the one pushing him is the *ruach metzuyah*. Granted, he is not liable to the death penalty, which applies only to one who kills with his own force (see *Tosafos Sanhedrin* 77a, s.v. *sof*); nevertheless, it is an act of *retzichah*. He is not required to give up his life to prevent this travesty only because his role in the *retzichah* is passive.

Family Defense In the *Sefer Hazikaron* memorializing Rav Yechezkel Abramsky (p. 444), Rav Moshe Soloveitchik of Zurich defends his grandfather Rav Chaim's viewpoint. A wind is considered to be present before the stone is placed. A person who shoves someone cannot be compared to a *ruach metzuyah*, because each action of a person is a new reality. (In any event, he adds, the one who is thrown is merely the stone, and the murder is attributed solely to the one who throws him.)

A similar defense for Rav Chaim was put forth by Rav Yechiel Michel Feinstein, Rav Chaim's grandson-in-law (*Shiurei Rabbeinu Yechiel Michel*, *Sanhedrin* 74a). He bases it on *Tosafos* (*Bava Kamma* 6a, s.v. *la'asuyei bor hamisgalgel*), which rules that if a person places a stone that is later turned into a projectile by the intentional act of another individual, the owner of the stone is not liable. A person acting with intent cannot be considered a *ruach metzuyah*.

Back to the Dorm My friend Reb Moshe Shraga Rosenberg pointed out that the dispute between Rav A. and Rav E. regarding a Chanukah menorah lit in the dorm may hinge on the dispute between Rav Chaim Soloveitchik and the Chazon Ish. According to the Chazon Ish, a person who declared in advance that he would extinguish the *ner Chanukah* is akin to a *ruach metzuyah*. According to Rav Chaim and his *einiklach*, he is not.

Reportedly, Rav Aharon Leib Shteinman ruled that lighting Chanukah *licht* in a place where a person is sure to extinguish it is akin to lighting in a place where a *ruach metzuyah* will extinguish it (*K'ayal Taarog*, issue 7, 5775).

Rav Chaim Kanievsky, a nephew of the Chazon Ish, concurs (*Taama Dikra*, Chanukah). He writes that one who lights in a windy place is not *yotzei*, "and the same is true if one lights in the presence of a person who would certainly extinguish it." He adduces an explanation cited by the Ramban (*Milchamos*, beginning of the second *perek* of *Sukkah*) regarding one who props his sukkah on the legs of a bed: since a bed is made to be moved (by a person), it is as though he made his sukkah in a place where a *ruach metzuyah* will topple it.

Perhaps, however, a Jew who is in the wrong cannot be considered a *ruach metzuyah*. A Jew intending to commit a wrong can be expected to change his mind.

This can be supported by the Chazon Ish himself. The Chazon Ish (*Bava Kamma* 2:11) cites the example of a *continued on page 2*

